

Vanhempien kokemus lapsen sijoitusprosessin aikaisesta tuesta

Narratiivinen kirjallisuuskatsaus

Timonen Virpi
Tolonen Sara

Opinnäytetyö
Sosiaaliala
Sosionomi (AMK)

2023

Sosiaali-alan koulutus
Sosionomi (AMK)

Tekijä	Virpi Timonen & Sara Tolonen	Vuosi	2023
Ohjaaja(t)	Sari Halttunen & Merja Hjulberg		
Työn nimi	Vanhempien kokemus lapsen sijoitusprosessin aikaisesta tuesta		
Sivu- ja liitesivumäärä	34		

Lastensuojelun radikaalein toimenpide eli lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle on suuri elämän muutos, niin lapselle itselleen, kuin lapsen vanhemmalle. Lastensuojelulaki velvoittaa tilanteen hoitamisen lapsen etu edellä ja niin että lapsi pidetään kaiken keskiössä.

Laki velvoittaa tuolloin myös vanhemman asiakassuunnitelman tekemiseen ja vanhemman tuen tarpeen kartoittamiseen. Haluamme tällä opinnäytetyöllä saada selvää saavatko vanhemmat todella oikeanlaista ja oikea-aikaista tukea kriisiin, mikä vanhempaa usein tuolloin kohtaa ja mitä akuutin kriisivaiheen jälkeen tapahtuu, mistä ja millaista tukea silloin saadaan.

Opinnäytetyön menetelmänä käytettiin narratiivista kirjallisuuskatsausta ja tutkimusaineisto koostui kahdesta tutkimuksesta. Tutkimusaineisto on analysoitu sisällönanalyysillä, jossa on käytetty teema-analyysin menetelmää.

Tulosten tarkastelussa kävi ilmi, että vanhemmat jäävät usein yksin tunteidensa kanssa silloin, kun lapsi sijoitetaan kodin ulkopuolelle ja avun saaminen on paljolti vanhemman omien voimavarojen varassa. Vertaistukiryhmän löydyttyä on usein sieltä saatu apu ja tuki koettu hyvin tärkeäksi tekijäksi matkalla eheytymiseen. Vanhempi voi myös käydä pitkään keskustelua itsensä kanssa reflektoiden omaa lapsuuttaan, ylisukupolvisia taakkoja sekä omia, henkilökohtaisia valintojaan elämässään.

Lapsen sijoitus on monelle vanhemmalle vaikea vaihe elämässä mutta tuloksista välittyi kuitenkin tieto, että vaikka tilanne on raskas se saa aikaan muutoksen vanhemmassa.

Social services
Bachelor of Social Services

Avainsanat vanhemmuus, huostaanotto, vanhemmuuden tuki

Author	Virpi Timonen & Sara Tolonen	Year	2023
Supervisor	Sari Halttunen & Merja Hjulberg		
Subject of thesis	Parents' feedback on support during the child's placement process		
Number of pages	34		

The most radical measure of child welfare, i.e. placing a child outside the home, is a major life change, both for the child himself and for the child's parents. The Child Protection Act obliges the handling of the situation with the best interests of the child first and in such a way that the child is kept at the center of everything.

At that time, the law also obliges the parent to make a customer plan and map the parent's need for support. With this thesis, we want to find out if parents really get the right kind of and timely support during a crisis, what parents often face at that time and what happens after an acute crisis phase, where and what kind of support is then available.

A narrative literature review was used as the method of the thesis, and the research material consisted of two studies. The research material has been analyzed with content analysis, which has used the method of theme analysis.

Examining the results revealed that parents are often left alone with their feelings when the child is placed outside the home and getting help is largely dependent on the parent's own resources.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	7
2.1 Opinnäytetyön tavoite	7
2.2 Narratiivinen kirjallisuuskatsaus prosessina.....	8
2.3 Aineiston valinta ja rajaaminen	11
2.4. Aineiston analyysi.....	14
2.5. Eettisyys ja luotettavuus.....	16
3 PERHE JA VANHEMMUUS	17
3.1. Perhe.....	17
3.2. Vanhemmuus.....	18
3.3. Vanhemmuus lapsen sijaishuollon aikana.....	20
4 LASTENSUOJELU	22
4.1 Ehkäisevä lastensuojelu ja avohuolto	22
4.2 Huostaanotto	24
5 TULOKSET.....	27
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	34
7 POHDINTA.....	37
LÄHTEET	39

1 JOHDANTO

Työskennellessämme lastensuojelun sijaishuollossa huomasimme toistuvasti pohtivamme myös vanhempien kokemuksia lapsen sijaishuoltoon liittyen. Tiedossamme on ollut, mitä tukitoimia lapsella voi olla, mutta aloimme pohtimaan, mitä tukea vanhemmat lapsen sijaishuollon aikana tarvitsevat ja mistä he saavat tukea. Lapsen sijoituksen takana voi olla vanhemman oma avun tarve, haasteet elämässä, jotka ovat jääneet selvittämättä eikä aikuinen ole niistä omin voimin selvinnyt. Lapsen sijoituksen syy voi olla myös lapsen oma, kasvua ja kehitystä vaarantava toiminta. Oli sijoituksen syy mikä tahansa, vanhempi tarvitsee apua ja tukea kriisiin mikä perhettä kohtaa sijoitukseen yhteydessä.

Vanhemman tilannetta kartoitettaessa on työntekijän kohdattava vanhempi empaattisesti ja hyvin sensitiivisesti. Vanhemman ja työntekijän välille on synnyttävä luottamuksellinen, kunnioittava ja avoin yhteys, jonka jälkeen avun tarvetta on mahdollista lähteä tarkastelemaan. Vanhemmat ovat kuvailleet lapsen huostaanottoa pysäyttävänä ja kokeneensa joutuvansa selkään vasten, pakotetuksi katsomaan itseään peilistä, miten tilanteeseen on tultu ja miksi kaikki minulle tapahtui. Näiden kysymysten kautta vanhemman voimaantumisen voi saada alkunsa (Hiltunen 2015, 167).

Opinnäytetyössämme keskitymme vanhemman kokemukseen lapsen sijoitusprosessista ja tuesta, jota he ovat saaneet. Mistä tuki tulee ja onko se oikeanlaista. Lisäksi selvitämme niitä tekijöitä, mitkä heikentävät vanhempien tilannetta. Toteutamme tutkimuksen narratiivisella kirjallisuuskatsauksella ja tutkimuksen tavoite on emansipatorinen. Pyrimme saamaan vastauksen näihin tärkeisiin kysymyksiin, jotta voisimme lisätä niin omaa, kuin muidenkin sosiaalialalla työskentelevien tietoisuutta lapsen vanhempien tuen tarpeesta sijaishuollon aikana.

Lastensuojelulaki velvoittaa laatimaan vanhemmille erillisen asiakassuunnitelman vanhemmuuden tukemiseksi, jollei sen laatimista pidetä tarpeettomana. Suunnitelmassa on arvioitava palvelutarpeen arvioinnin lisäksi myös, millä tavoin vanhemmille järjestettävän erityisen tuen avulla voidaan edistää perheen jäl-

leenyhdistämistä. Suunnitelma on laadittava yhdessä muun sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa (Lastensuojelulaki 30§). Laki velvoittaa siis suunnitelmalliseen työskentelyyn myös lapsen vanhempien kanssa. Opinnäytetyömme tuo ilmi, ettei se ole aina täysin ongelmaton.

2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Tässä luvussa kerromme opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimuskysymyksen. Lisäksi avaamme valitsemaamme tutkimusmenetelmää, kerromme opinnäytetyön vaiheista sekä aineiston valintaprosessista sekä kerromme myös aineiston analysoinnista.

2.1 Opinnäytetyön tavoite

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on saada tietoa vanhempien kokemuksesta lapsensa sijoitusprosessin aikana. Meitä kiinnostaa erityisesti se ovatko vanhemmat saaneet oikea-aikaista tukea ja onko tuki ollut sellaista, jonka vanhemmat ovat kokeneet auttavan. Meitä luonnollisestikin kiehtoo erityisesti vanhempien kokemaa ammatillinen tuki. Emme kuitenkaan rajaa fokustamme vain siihen, sillä haluamme saada ja luoda kokonaiskuvan vanhempia tukevista tekijöistä.

Tällä narratiivisella kirjallisuuskatsauksella pyrimme selvittämään ja saamaan vastauksen kysymykseen mistä apu vanhemmille tulee ja onko se oikeinlaista. Tutkimuksen tavoite on emansipatorinen. Tavoittelemme tuloksella lukijoiden ymmärrystä tutkimuskysymykseemme parantamalla ja muuttamalla ammattilaisten toimintatapoja ja tuoda tietoa lastensuojelussa toimiville ammattilaisille, sosiaalityöntekijöille sekä kaikille lapsen verkostossa toimiville tahoille. Tämä tarkoittaa siis sitä, että muodostamme omat johtopäätöksemme, mitä vanhempien kanssa tehtävässä työssä tulisi ottaa huomioon ja esittelemme ne työn lopussa.

Tämä opinnäytetyö avaa vanhempien näkemystä tästä vaikeasta elämäntilanteesta ja siten luo ymmärrystä usein hyvin monimutkaisista asioista huostaanoton taustalla perheen ja vanhempien elämässä. Aihe on tärkeä vanhemman lapsen sijoituksen aikaisen työskentelyn kehittämisen kannalta. Huostaanotettujen lasten vanhempien tuntemat syyllisyyden tunteet vaikuttavat pitkään, vaikka lapsesta luopumisen taustalla olisi lapsen etu (Hiltunen 2015, 114).

Tutkimuskysymyksiksemme muodostuivat *mikä vanhempia on tukenut lapsen sijoitusprosessin aikana ja mitkä tekijät on koettu haasteiksi sijoitusprosessin aikana*.

2.2 Narratiivinen kirjallisuuskatsaus prosessina

Narratiivinen kirjallisuuskatsaus on yksi traditionaalisen kirjallisuuskatsauksen tyypeistä. Narratiivinen eli kuvaileva kirjallisuuskatsaus on paljon käytetty tutkimuksissa, joiden tarkoituksena ei ole selvittää ilmiön yleisyyttä, vaan etsiä tutkimusten avulla vastausta siihen, mitä ilmiöstä tiedetään ja mitkä ovat ilmiön keskeiset käsitteet. Narratiivisen menetelmän avulla voidaan tehdä tiivistys tai uusi kokonaisnäkemys aikaisemmasta tutkimuksesta. Näin menetelmällä pystytään antamaan yleiskuva tarkasteltavasta aiheesta ja tunnistamaan aiheeseen liittyvää tarvetta lisätutkimukselle. (Vilka 2023.) Opinnäytetyömme tavoitteena onkin luoda yleiskuva vanhempien kokemasta tuesta lapsen sijoitusprosessin aikana ja sitä kautta nostaa esiin lisätutkimuksen tarvetta.

Ennen kuin kerromme pidemmälle opinnäytetyömme prosessista ja kirjallisuuskatsauksen pirteistä, on mainittava, että opinnäytetyön prosessin yksi varhaisimpia vaiheita ja valintoja on aiheen valinta ja siten tutkimusongelman määrittäminen. On kuitenkin välttämätöntä perehtyä aiheesta aiemmin tehtyihin tutkimuksiin, ennen työn aloittamista. Lisäksi on myös tarkasteltava muita oman tieteenalan tutkimuksia, joiden tutkimusmenetelmät kohtaavat oman aiheen kanssa (Valli 2018). Olemmekin työtä varten perehtyneet toisten opiskelijoiden tekemiin kirjallisuuskatsauksiin ja hyödyntäneet niitä lähdekirjallisuuden lisäksi käsityksemme muodostamisessa.

Narratiivisen kirjallisuuskatsauksen tavoite on yksinkertaistetuimmillaan ilmiön ymmärtäminen. Ymmärtämisen lähtökohtana voivat olla ilmiön kyseenalaistaminen, tunnistaminen, vahvistaminen tai aiempien tutkimuksien herättämien ristiriitojen, kysymysten tai tietoaukkojen esiin nostaminen. Olennaista on myös nostaa esiin aineistojen välisiä eroavaisuuksia (Vilka 2023.) Opinnäytetyössämme lähtökohtanamme onkin ilmiön eli vanhempien tuen kokemuksen lapsen sijoitusprosessina aikana tunnistaminen. Olemme todenneet jo prosessin alkumetreillä, että

aiheesta on hyvin vähän tutkimustietoa ja tätä kautta haluammekin tunnistaa ilmiötä paremmin. Haluamme myös omalla tavallaan vahvistaa ilmiötä, tuoda näkyviin aiempaa tutkimusta ja vahvistaa sitä faktaa, että vanhemmatkin ovat tuen tarpeessa lapsensa sijoitusprosessin ajan.

Kirjallisuuskatsaukseen liittyy tietyt vaadittavat piirteet riippumatta kirjallisuuskatsaustyyppistä. Näitä piirteitä ovat järjestelmällinen aineiston hakuprosessi, aineiston valikointi ja sen kriittinen lukeminen sekä arviointi. Lisäksi kirjallisuuskatsauksen prosessissa tärkeää on läpinäkyvyys eli katsauksen toistettavuus. Jotta kirjallisuuskatsaus olisi toistettavissa, tulee prosessin aikana paljastaa lukijalle työhön liittyvät vaiheet. Lisäksi aineiston hankintaan liittyvät valintakriteerit on syytä avata ja perustella. Jo kirjallisuuskatsauksen prosessin alkuvaiheessa on aineiston aihepiirin ja tutkimuskysymysten muotoilun lisäksi tehtävä hakusuunnitelma (Vilkkä 2023.)

Kirjallisuuskatsauksen prosessi voidaan määritellä järjestyksessä niin, että ensin asetetaan tutkimuskysymys tai kysymykset, jonka jälkeen valitaan tietokannat, joista aineistoa lähdetään hakemaan. Seuraavana on vuorossa hakutermien valinta. Kun tuloksia alkaa hakutermeillä löytymään, tulee niitä rajata ”käytännön seulalla” eli esimerkiksi julkaisuvuoden ja kielen mukaan. Sen jälkeen tapahtuu metodologinen seulonta, jolla arvioidaan aineistojen tieteellistä laatua. Sen jälkeen alkaa itse kirjallisuuskatsauksen toteuttaminen, johon kuuluu olennaisesti niin prosessin testausta, kuin itse katsauksen tekeminen. Viimeisenä vaiheena on tietysti synteessin luominen tulosten perusteella. (Salminen 2011, 10,11.)

Kirjallisuuskatsauksessa käytettävien aineistojen laatua on arvioitava prosessin joka vaiheessa. Aineiston valinta ei siis tapahdu mielivaltaisesti, vaan perustellusti jatkuvan arvioinnin periaatteella. Laadunarviointia ohjaa se, miten asianmukaisesti katsaukseen valittava tutkimus on toteutettu sekä miten tutkimus vastaa kirjallisuuskatsaukselle asetettuihin tutkimuskysymyksiin ja tarkoitukseen. Myöskin oman kirjallisuuskatsauksen prosessin eri vaiheissa tehtyjä valintoja tulee arvioida. (Vilkkä 2023.)

Kirjallisuuskatsauksen arviointi kohdistuu katsauksen tarkoituksen määrittelyyn, tutkimuskysymysten kiteyttämiseen, aineiston haun suunnitteluun ja mukaan ottamisen ja pois sulkemisen kriteerien määrittelyyn. Arviointi kohdistuu myös haun toteutukseen, aineiston analyysiin sekä synteisiin. Työkaluna kirjallisuuskatsauksen suunnitteluun ja arviointiin voi käyttää Cooperin taksonomiaa, joka muodostuu kuudesta tekijästä. Näitä tekijöitä ovat katsauksen painopiste, joka voi kohdentua tutkimuksen tuloksiin, teorioihin, menetelmiin tai käytäntöihin. Lisäksi arvioitavana on katsauksen tavoite, näkökulma eli esitetäänkö tieto neutraalisti ja objektiivisesti vai omaksutaanko subjektiivinen rooli, aineiston kattavuus, järjestämisen tapa tekstinä sekä kohderyhmä. Kattavuudella viitataan siihen, onko katsauksen tarkoitus olla tyhjentävä, valikoiva, edustava vai havainnollistava. Järjestämisen tapa tekstinä voi olla historiallinen ja kronologinen, käsitteellinen tai metodologinen (Vilka 2023.) Olemmekin käyttäneet suunnitteluvaiheessa Cooperin taksonomiaa hahmottamaan opinnäytetyömme kokonaisuutta. (Kuvio 1)

Kuvio 1. Katsauksemme arviointi Cooperin taksonomiaa mukailten (Cooper 1988, 109.)

Ominaisuus	Kategoriat
Katsauksen painopiste	Tutkimusten tulokset
Katsauksen tavoite	Tiedon yleistäminen
Näkökulma	Subjektiivisen roolin omaksuva, kantaa ottava
Aineiston kattavuus	Havainnollistava
Katsauksen järjestämisen tapa tekstinä	Käsitteellinen
Katsauksen kohderyhmä	Alan ammattilaiset

Kirjallisuuskatsauksen painopisteenä meillä on metodien ja menetelmien sijaan tutkimusten tulokset eli tarkastelemme aineistoa nimenomaan tulosten näkökulmasta. Tavoitteenamme on tiedon yleistäminen, eikä esimerkiksi tutkimuksen näkökulmien kritisoiminen. Olemme valinneet subjektiivisen ja kantaa ottavan roolin itsellemme opinnäytetyön tekijöinä ja tarkoituksenamme on havainnollistaa kat-

sauksemme kohteena olevaa ilmiötä. Metodologisen järjestämisen sijaan järjestämme tekstiä käsitteellisesti. Kohderyhmänämme toimii sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset.

2.3 Aineiston valinta ja rajaaminen

Perinteisesti kirjallisuuskatsauksen tutkimusaineistoina käytetään vain vertaisarvioituja tutkimusartikkeleita. Katsauksessa käytettävien tutkimusten laatua on syytä arvioida. Narratiivinen ja integratiivinen kirjallisuuskatsaus kuitenkin sallivat aineistoiksi muutkin, kuin vertaisarvioidut tutkimukset (Vilkkä 2023.) Olemme kuitenkin päättäneet rajata aineistomme vertaisarvioituihin tutkimuksiin. Kerromme myöhemmin tässä luvussa lisää sisäänotto- ja poissulkukriteereistä.

Soveltuvan aineiston eli alkuperäistutkimusten löytäminen ja valikoiminen vaatii jatkuvaa arviointia. Aineiston haussa on tärkeää käyttää eri tietokantoja avuksi. Arvio siitä, soveltuuko tutkimus tai artikkeli omaan kirjallisuuskatsaukseen, muodostuu usein tiivistelmän perusteella. Olemme siis lukeneet otsikoltaan sopivan tutkimuksen tai artikkelin tiivistelmän ja sen perusteella arvioineet aineiston soveltuvuuden kirjallisuuskatsauksemme. Arviointia tehdessä tulee ottaa huomioon aineiston ulkoiset ja sisäiset tekijät. Ulkoisilla tekijöillä viitataan tutkimuksen soveltuvuuteen tutkimusasetelman ja tulosten kannalta. Huomioon otettavaa on myös kirjoittajien asiantuntemuksen taso, työpaikka ja auktoriteettiasema omalla tieteenalallaan. Sisäisissä tekijöissä huomio kiinnittyy enemmän taas itse tutkimuksen sisältöön, menetelmälliseen toteutukseen ja siihen voiko kyseisellä menetelmällä tehdyn tutkimuksen tuloksia pitää pätevinä, jotta se olisi otettavissa mukaan omaan kirjallisuuskatsaukseen. Tämä vaatii tietysti jonkinasteista ymmärrystä eri tutkimusmetodeja kohtaan (Vilkkä 2023.)

Olemme käyttäneet aineiston hakuun useampia tietokantoja. Olemme suorittaneet automaattisia hakuja korkeakoulukirjastomme tietokantaan Finnaan, kansalliseen metatietovaranto Melindaan sekä sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuarkisto Julkariin. Olemme tehneet myös manuaalista aineistonhakua. Melindassa hakusanoina käytimme Huostaanotto AND vanhemmuus. Tuloksia haku-

sanoille löytyi 158. Osa aineistoista ei ollut käytettävissä maksutta. Finnasta ha-
kiessamme hakusanat “vanhemmuus ja huostaanotto” tuottivat 72 hakutulosta.
Vain yksi teos valittiin, sillä muut aineistot eivät joko vastanneet asetettuun tutki-
muskysymykseen tai olivat muutoin poissulkukriteerien piirissä. Hakusanat “van-
hemman tukeminen huostaanottotilanteessa” tuottivat 2 tulosta. Näistä valit-
simme yhden teoksen. Olemme kuvanneet hakusanoja ja hakutuloksia tarkem-
min omassa kuviossaan. (Kuvio 2)

Kuvio 2. Esimerkkejä hauista

Tietokanta/hakupalvelin	Hakusanat	Haku- tulok- set	Otsikon perus- teella va- litut	Opinnäytetyö- hön valitut tutkimukset
LUC Finna	Vanhemmuus ja huostaanotto	72	2	1
LUC Finna	Vanhemman tu- keminen huos- taanottotilan- teessa	2	1	1
MELINDA	Huostaanotto AND vanhem- muus	158	4	1 (sama kuin Finnasta)
Julkari	Vanhempien tu- keminen huos- taanottotilan- teessa	14	4	0
Julkari	Vanhemmuus ja huostaanotto	76	4	0

Lopullisia teoksia työhömme löysimme ainoastaan kaksi, jotka ovat esiteltyinä
omassa kuviossaan. (Kuvio 3) Toinen tutkimus on tehty vain äitien näkökulmasta

ja toisessa on myös isien näkökulma esillä. Tutkimukset ovat toteutettu haastattelu- ja haastatteluihin vastanneista suurin osa on äitejä. Me emme kokeneet aiheelliseksi rajata näkökulmaa vain äiteihin tai isiin ja tunnistamme sen, että aineistoissamme painottuu vahvasti äitien näkökulma. Puhumme kuitenkin siis vanhemmista, emme äideistä ja isistä, vaikka ymmärrämme, että äitiyteen ja isyyteen liittyy erityispiirteitä ja tiettyjä yhteiskunnallisia odotuksia. Näiden esiin tuominen ei ole opinnäytetyömme tarkoitus.

Kuvio 3. Kirjallisuuskatsaukseen valitut aineistot

Kirjoittaja(t) ja ilmestymisvuosi	Tutkimuksen nimi	Tutkimuksen taso	Aineisto
Pitkänen, Miia 2011	Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa	Käytäntötutkimus	Haastattelu (14 vanhempaa)
Hiltunen, Tarja 2015	Äitiys, huostaanotto ja voimaantuminen	Väitöskirja	Teemahaastattelu (12 vanhempaa)

Olemme kuvanneet sisäänotto- ja poissulkukriteerit alla olevassa kuviossa. (Kuvio 4) Sisäänottokriteereiksi olemme valinneet vuoden 2008 jälkeiset eli maksimissaan 15 vuotta vanhat aineistot. Perustamme valintamme vuonna 2008 voimaan astuneella valtavan uudistuksen läpikäyneellä lastensuojelulailla. Uudistetussa laissa on korostettu ja selkiytetty perheiden kokonaisvaltaista tukemista sekä monialaista osaamista (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007)., jotka liittyvät vahvasti aiheeseemme. Tarkoituksenamme on ollut siis löytää mahdollisimman ajantasaista tietoa ja rajan olisi voinut asettaa lähemmäksikin tätä vuotta. Tutkimusten rajallisuuden vuoksi päädyimme kuitenkin pudottamaan rajaa kauemmas.

Kuvio 4. Aineiston kriteerit

Sisäänottokriteerit	Poissulkukriteerit
Väitöskirjat, tieteelliset artikkelit, muut luotettavat julkaisut	Opinnäytetyöt, pro gradu- tutkielmat, epäluotettavat julkaisut, vertaisarvioimattomat julkaisut
Maksuton sähköinen aineisto tai kirjastosta painettuna saatavilla oleva aineisto	Maksulliset aineistot
Suomenkielinen aineisto	Muu kuin suomenkielinen aineisto
Otsikon ja tiivistelmän perusteella aiheeseen sopiva aineisto	Tutkimuskysymykseen vastaamaton aineisto
Tehty vuonna 2008 tai myöhemmin	Tehty ennen vuotta 2008

Muita asettamiamme kriteerejä aineiston mukaan ottamiselle ovat tieteellinen teos eli tieteellinen artikkeli, vertaisarvioitu tutkimus tai muu tieteellisen kustantajan julkaisema kirja, aineiston maksuton saatavuus, suomenkielisyys sekä tietenkin aineiston sopivuus aiheen eli tutkimusongelman kannalta. Suomenkielisyyden kriteeriä perustelemme sillä, että usein esimerkiksi englanninkieliset tutkimukset on tehty muualla kuin Suomessa. Opinnäytetyömme fokuksena on nimenomaan lastensuojelu Suomessa.

2.4. Aineiston analyysi

Työmme analyysimenetelmänä toimii sisällönanalyysi, joka on kirjallisuuskatsauksissa sen tyyppistä riippumatta käytetty tapa. On tärkeää, että sisällönanalyysin kohteena ovat vain ne tutkimukset ja tutkimuksen osat, jotka käsittelevät ennalta asetettujen tutkimuskysymysten aiheita. Sisällönanalyysin tarkoituksena on luoda aineistosta asiakokonaisuus eli synteesi. Synteesin luomista varten aineistoja luetaan huolella. Narratiivisen kirjallisuuskatsauksen analyysille tyypillinen tulos on kuvaileva synteesi, jonka yhteenveto luodaan johdonmukaisesti ja ytimekkäästi. (Salminen 2011, 7, 12; Vilkkä 2023.)

Sisällönanalyysin vaiheisiin kuuluu valmistelu, organisointi sekä raportointi. Valmisteluvaiheessa aineisto järjestetään tutkittavaan muotoon. Järjestäminen lähtee liikkeelle kunkin tutkimuskohteena olevan tutkimuksen aihe, teoria, menetelmä sekä tutkimuksen tavoite. Sisältöä voi jäsenellä havainnollistavasti käyttäen apuna taulukoita ja kaavioita, mikä helpottaa tietojen yhdistämistä. Seuraavana aloitetaan induktiivinen analyysi eli aineistosta löytyneiden tutkimuskysymysten kannalta olennaisten havaintojen tuloksiin ja päätelmiin. Viimeiseksi analyysi ja tulokset kuvataan ja havainnollistetaan raportoimalla ne. (Vilka 2023.)

Olemme aineiston huolellisen lukemisen ohella luoneet erilaisia käsitteitä, metaforia ja ideoita, joita olemme vertailleet keskenään. Tämän ryhmittelyn tarkoituksena on tiivistää aineistoon liittyvää käsitteistöä tiiviimmäksi paketiksi. Käsitteistön tiivistyttyä riittävästi, suoritimme vastavuoroisen käännöksen aineistolle. Vastavuoroisen käännöksen avulla muodostetaan synteesiä vertaamalla tutkimuksia toisiinsa etsien yhtenäisiä piirteitä. Löydetyt käsitteet käännetään yhtä ja samaa tarkoittaviksi käsitteiksi eli samankaltaisuuden niputetaan yhden laajan käsitteen alle. (Salminen 2011, 12,13.) Synteessin rakentaminen vaatii siis juuri kuvaamaamme aineiston pilkkomista ja uudelleen rakentelua, yksittäisiä vastauksia yleisempiä kokonaisuuksia. Vaikka työmme tarkasteleekin herkkää aihetta ja jokainen siihen liittyvä kokemus on ainutlaatuinen, ei ole silti tarkoituksenmukaista korostaa yksittäisiä vastauksia ja yksilöllisyyttä. Analyysin avulla kiteytetään aineiston keskeinen anti. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, 94.)

Analyysissamme olemme käyttäneet myös teema-analyysin menetelmiä. Teema-analyysillä yhdistellään aineistoa tarkastelemalla, miten eri tutkimuksissa määritellyt teemat liittyvät toisiinsa ja ovatko tutkimukset samaa mieltä kyseisestä asiasta vai eriävätkö näkemykset (Vilka 2023). Emme kuitenkaan ole etsineet nimenomaisesti vain tutkimusten erimielisyyksiä, vaikka olemme nostaneetkin myös niitä esiin. Kokonaiskuvan luomiseksi on ollut oleellista tutkia tutkimuksissa esiintyviä valmiita teemoja ja verrata niitä toisiinsa. Olemme kuitenkin luoneet näistä omat teemamme, vaikka pohjalla onkin tutkimuksissa esiintyviä teemoja.

2.5 Eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyössämme on otettu huomioon hyvä tieteellinen käytäntö ja eettiset periaatteet. Tutkimuksessa noudatetaan tiedeyhteisön tunnustamia toimintatapoja eli rehellisyyttä, yleistä tarkkuutta ja huolellisuutta tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä tutkimusten ja niiden tulosten arvioinnissa. Tutkimukseen sovelletaan tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu myös huolelliset lähdemerkinnät sekä muiden tutkijoiden työn- ja saavutusten asianmukainen huomioiminen viittaamalla heidän saavutuksiinsa asianmukaisella tavalla ja antamalla heidän saavutuksilleen asianmukaisen arvon ja merkityksen (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 8.)

Lisäksi olemme perehtyneet ammattikorkeakoulun opinnäytetöiden yleisiin eettisiin suosituksiin. Opinnäytetyössä käytetyt tutkimukset ja aineisto on valittu itse ja siinä laajuudessa kuin se on ollut mahdollista.

Tutkimuksen luotettavuus eli reliaabelius on todistettavissa tutkimuksen läpinäkyvyydellä ja kuten on jo mainittu, vaatii läpinäkyvyys myös opinnäytetyöprosessin vaiheiden kuvaamista. Kaikki käyttämämme materiaali on nähtävissä viitteissä sekä lähdeluettelossa. Viitteiden merkitsemisessä ja lähdeluettelon kokoamisessa olemme noudattaneet erityistä huolellisuutta ja tarkkuutta.

Jotta kirjallisuuskatsausta voidaan pitää luotettavana, täytyy koko prosessin ajan tehdä arviointia eri vaiheiden valintoja ja päätöksiä kohtaan. Laadunarviointia harjoitetaan koko prosessin ajan. Olennaista on myös koko prosessin ajan huomioida pyrkimys uuden tiedon tuottamiseen ja sen hyödynnettävyyteen työn tarkoituksen määrittelemällä tavalla. Rehellisessä raportoinnissa on piilottelematta tuotava esiin myös mahdolliset kirjallisuuskatsaukseen liittyvät pulmat. (Vilka 2023.)

3 VANHEMMUUS JA PERHE

Aloitamme tarkentamalla tässä luvussa perheen ja vanhemmuuden monimuotoisia käsitteitä. Vanhemmuus onkin yksi työmme keskeisiä teemoja, jota on syytä avata. Aiheellista on myös avata perhettä vanhemmuuteen vahvasti liittyvänä käsitteenä.

3.1 Perhe

Perheet syntyvät siteistä ja suhteista, muotoutuen valinnan ja vapaaehtoisuuden sekä yhteiskunnan ja uskonnollisten normien ja lakien säätelemänä. Perheen perusyksikkönä pidetään usein parisuhdetta, josta syntyvä lapsi saa aikaan sekä perheen, että suvun ja samalla vanhemmuuden, äitiyden, isyyden kuin myös sisaruuden ja isovanhemmuuden. Ihmisinä sisäistämme lapsuuden perhemallin osaksi omaa persoonallisuuttamme ja vuorovaikutustapojamme (Rönkkö & Rytönen 2010, 10.) On huomioitava, että perhe ei aina tarkoita juuri biologisia suhteita. Mainitsimmekin, että perhe muotoutuu myös valinnan kautta eli jokaisella on oikeus määritellä itse, ketä perheeseensä kuuluu. Emme kuitenkaan näe työmme kannalta mielekkääksi lähteä määrittelemään erilaisia perhemalleja.

Perheen käsitettä on hyvin hankala määritellä yksiselitteisesti, jopa lähes mahdotonta ja se on aiheuttanut myös viime vuosikymmenten tieteellisissä keskusteluissa loputonta kritiikkiä. Perheen käsitettä pidetään varsin yleisesti epäanalyyttisenä ja perhe- ilmiötä yksinkertaistavana. Puhuttaessa perheestä on sitä esitetty korvaamaan käsitettä erinaiset perheet sekä sen hajottamista työnjaollisiksi suhteiksi, asumisen järjestelyiksi, sukulais- suhteiksi, jotka muodostuvat perimisen ja parisuhteen kautta, sukupuolten välisiksi rakkaus- valta- ja seksisuhteiksi, huolenpitoon ja kasvatukseen liittyviksi suhteiksi, yksityisen ja julkisen suhteiksi tai todellisiksi, ideologisiksi perheiksi. Miten jokainen itse ymmärtää perheen, siihen ei ole yhtä ja oikeaa vastausta eikä totuutta (Forsberg 1998, 75.)

Perheen muodostuminen voidaan karkeimmillaan määritellä Tilastokeskuksen mukaan yhdessä asuvien avio- tai avoliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa olevien henkilöiden ja heidän lastensa kautta. Tilastokeskus määrittää perheeksi

myös jommankumman vanhemman lapsineen sekä avio- tai avopuolison tai parisuhteensa rekisteröineet, joilla ei ole lapsia. Kyseinen määritelmä tukee perinteistä perhekäsitystä, jossa perhe määräytyy sukulaisuuden ja yhdessä asumisen kautta. Joskus kuitenkin lapsi ja toinen vanhemmista tai molemmat vanhemmista asuvat eri osoitteessa. On mielenkiintoista huomata, että useissa kulttuureissa yksi tärkeä perhettä määrittävä tekijä on vuorovaikutuksen päivittäisyys. (Terävä & Böök 2018, 89,90.) Jokaisen perheen keskinäiset suhteet ovat kuitenkin erilaisia. Perheenjäsenet voivat myös antaa keskinäisille suhteilleen erilaisia merkityksiä. Olosuhteiden ja tilanteiden muuttuessa perheenjäsenten suhteet voivat lähentyä ja etääntyä. (Castren 2018, 166.)

Opinnäytetyömme aihe nostaakin esille, etteivät perheet aina muodostu ja toimi perinteisen käsityksen mukaan. Huostaanotettu lapsi ei pääsääntöisesti asu vanhempansa luona, vaikka lapsen kirjat olisivatkin siellä. Näin myöskään päivittäinen vuorovaikutus ei välttämättä toteudu. Perhesiteet- ja suhteet eivät silti katoa minnekään. Perhettä onkin siis mielekästä määrittää biologian ja tunnesiteiden yhdistelmänä.

3.2 Vanhemmuus

Vanhemmuus syntyy päivittäin perinteisesti lapsen ja äidin tai lapsen ja isän välisessä vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa ja on aina myös kolmoissuhde. Ymmärrys omasta vanhemmuudesta tarvitsee sekä omaa, että yhteistä aikaa. Vanhemmuus kasvaa yhteisistä kokemuksista lapsen kanssa arkea eläen ja yhdessä vanhemmuutta jakaen. Lapsen ja vanhemman välinen, niin kuin vanhempien keskinäinen rakkaus vahvistavat ja ravitsevat vanhemmuuden tilaa antaen kummallekin vanhemmalle voimia ja kärsivällisyyttä toimia rakastavasti lastaan kohtaan hankalissakin tilanteissa. Vanhemmuus on meillä jokaisella omanlainen koska se muotoutuu monisukupolvisesti ja moniulotteisesti oman lapsuutemme ja nuoruutemme kokemuksista sekä sukumme ja ympärillä olevien aikuisten tavoista toimia vanhempina. He ovat myös omaksuneet oman vanhemmuutensa perinteet omilta vanhemmiltaan ja muokanneet näistä ja kokemuksistaan omaa,

meihin soveltamaansa vanhemmuuden mallia. Elämämme aikana sosiaalis-
tumme vanhemmuuden rooleihin niin hyvässä kuin pahassa (Rönkkö & Rytönen
2010, 124)

Aikuinen voikin suhtautua omaan vanhemmuuteen hyvin vakavasti ja kokea vas-
tuun painavan harteillaan. Moni miettii, olenko riittävän hyvä vanhempana, vie-
tänkö riittävästi aikaa lapseni kanssa ja teenkö hänen kanssaan tarpeeksi asioita.
Kysymykset ovat tärkeitä. Niiden olemassaolo kertoo vanhemmalle, että lapsi on
vanhemmalle tärkeä, todellinen toinen ihminen omine tarpeineen (Mannerheimin
lastensuojeluliitto 2021.) Sosialisaatiotutkija Thomas Ziehe on kirjoittanut jo kak-
sivuosisikymmentä sitten, kuinka vanhempien ja lasten keskinäinen auktoriteetti-
suhde on muuttunut ja joutunut koetukselle yhteiskunnallisten muutosten seu-
rauksena. Aikuisten oli yhä vaikeampi perustaa auktoriteettiasemaansa oman
ikänsä ja elämäkokemuksensa varaan johtuen muuttuneesta yhteiskunnalli-
sesta todellisuudesta. Aikuisten kyky kasvattajina ja auktoriteetteina ei enää pe-
rustunut entiseen vertikaaliseen, elämäkokemuksen tuomaan kompetenssiin
vaan nykytilanteen horisontaaliseen hallintaan (Nyqvist 2002.)

Vanhemmuuden sisältö voidaan jakaa biologiseen, psykologiseen ja sosiaali-
seen, vaikkakin ne ovat usein päällekkäisiä perinteisissä ydinperheissä. Lapsen
geneettinen identiteetti määräytyy biologisen vanhemmuuden kautta. Myöskin
vanhemman juridiset oikeudet liittyvät biologiseen vanhemmuuteen. Sosiaalinen
vanhemmuus määrää lapsen sosiaalisen identiteetin eli yhteiskuntaan ja ryhmän
jäsenyyteen liittyvät piirteet ja oikeudet. Lapsi saa esimerkiksi nimen, kansalai-
suuden ja kansallisen identiteetin. Psykologinen vanhemmuus taas on yhtey-
dessä lapsen psykologista identiteettiä älyllisesti, sosiaalisesti, moraalisesti sekä
fyysisesti tukeviin vanhemmuuden piirteisiin eli lapsen näkökulmasta vanhempi,
joka tuo turvaa ja jonka kanssa on muodostunut tunneside. Siispä psykologinen
vanhemmuus voi kehittyä ilman biologista vanhemmuutta. Lapsella voikin siis olla
parhaassa tapauksessa useampi psykologinen vanhempi tai pahimmassa ta-
pauksessa ei yhtään. (Poikolainen 2002, 61,62.; Pitkänen 2011, 84,88-89.)

Yleisemmin vanhemmuutta voidaan tarkastella sosiologisesta ja psykologisesta
näkökulmasta. Psykologisesta tarkastelukulmasta vanhemmuus tarkoittaa kahta

eri sukupolvea olevan henkilön välille muodostunutta läheistä ja merkityksellistä ihmissuhdetta. Sosiologinen näkökulma taas mieltää vanhemmuuden yhteiskunnalliseksi instituutioksi, joka pohjaa tapoihin ja lakeihin. Luonnollisestikin psykologinen näkökulma vanhemmuuteen on yksilön kannalta tärkeä. Emme voi kuitenkaan sulkea sosiologista näkökulmaa pois. Elämmehän yhteiskunnassa, joka aina jossain määrin säätelee toimintaamme, (Poikolainen 2002, 61,62.) vaikkapa sitten lastensuojelun muodossa. Vanhemmuuden psykologinen ja sosiologinen näkökulma korostuukin perhepolitiikoissa. Psykologiseen näkökulmaan viittaa se, että lapsen vanhemmat nähdään ensisijaisina lapsen hyvinvoinnista huolehtijoina ja vanhemmuuden pysyvää ja elinikäistä roolia korostetaan. Sosiologisen aspektin tuo mukaan vanhemmuuden käsittäminen korvattavana, mikäli vanhemmat eivät vastuullisuuteen kykene. (Eronen 2012, 123.)

Hyvä ja huono vanhemmuus on aina myös yhteisöllistä, eivätkä ne ole kenenkään yksin toteutettavissa. Tämä rakentuu siihen, miksi vanhemmuuden tuki on niin keskeistä. Vanhemmuus on biologinen, psykologinen ja sosiaalinen tehtävä ja yhteisöllinen vanhemmuus on ihmiselle lajityypillinen ominaisuus. (Mäkelä 2017.)

3.3. Vanhemmuus lapsen sijaishuollon aikana

Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle ei tarkoita vanhempien syrjäyttämistä lapsensa elämästä. Nykyinen lastensuojelulaki korostaa lapsen läheissuhteiden jatkuvuutta ja velvoittaa lastensuojelun työntekijöitä turvaamaan tätä läheissuhteiden, tässä tapauksessa perhesuhteiden jatkuvuutta. Laki edellyttää myös vanhemman tukemista lapsen sijaishuollon aikana. Tämä koskee luonnollisestikin sosiaalityöntekijän lisäksi sijaishuoltopaikkaa. Käytännössä vanhemman tukeminen itse sijaishuoltopaikassa voi näkyä muun muassa vanhempien osallistamisena lasten asioihin. Vanhempien kanssa pidetään neuvotteluja ja heidän kanssaan pidetään muutoinkin yhteyttä lapsen asioissa: Vanhemman on tärkeä jo omasta näkökulmastaan olla mukana lapsen arkisissa asioissa. (Laakso 2012, 26-29.)

On selvää, että päätäntävältä lapsen huoltoon liittyvissä asioissa siirtyy huostaanoton myötä sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle. On kuitenkin huomioitava, että päätäntävällän siirtyminen vanhemmalta sosiaalihuoltoon tulisi tapahtua vain lapsen edun mukaisen sijaishuollon kannalta tarpeellisessa mittakaavassa. (Suikkanen-Malin 2015, 16,17.) Näitä päätäntävällän alaisia asioita ovat lapsen olinpaikka ja hoito, kasvatus ja valvonta sekä muu huolenpito ja niiden toteuttamiseksi tarvittava opetus ja terveydenhuolto. Yhteistoimintaan lapsen vanhempien ja huoltajien kanssa on kuitenkin aina pyrittävä lapsen etu ensisijaisena huomioiden. (Lastensuojelulaki 45 §.)

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän rooli korostuu ehkä hieman konkreettisemmin lastensuojelulain mukaan. Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on tehtävä asiakassuunnitelma (Lastensuojelulaki 30 §). Asiakassuunnitelma tulee laatia yhteisymmärryksessä niin lapsen, hänen huoltajansa, muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan henkilön kuin mahdollisesti myös muun laillisen edustajan kanssa. Lisäksi sijoitetun lapsen vanhemmille on laadittava erillinen asiakassuunnitelma vanhemmuuden tukemiseksi, ellei suunnitelman laatimista ole pidettävä tarpeettomana. Suunnitelma laaditaan yhdessä muun sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa, jolloin voidaan suunnitella esimerkiksi vanhemman mielenterveys- ja päihdekuntoutuksen palveluita. Vastuu suunnitelman laatimisesta on lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä. Suunnitelman tulee sisältää kaikki vanhempien saamat ja suunnitellut palvelut sekä suunnitelma siitä, miten ne sovitetaan yhteen lastensuojelun järjestämän tuen kanssa. Lisäksi suunnitelmassa tulee kuvata vanhempien tarpeet ja keinot suunnitelmallisten palvelujen, taloudellisen tuen tai sosiaalityön järjestämiseksi, joiden avulla pyritään vanhempien kanssa yhdessä työskennellen huostaanoton lopettamiseen. Huostaanotetun lapsen vanhemmilla onkin oikeus saada viranomaiselta tietoja ja ohjeita siitä, miten heidän tulee menetellä pystyäkseen vastaamaan jatkossa oman lapsensa hoidosta ja huolenpidosta. (Räty 2019, 259, 260.) Moniammatillisuus korostuu myös vanhempien asioissa.

4 LASTENSUOJELU

Tässä luvussa avaamme lastensuojeluun liittyviä käsitteitä. Koemme aiheelliseksi avata työmme kannalta erittäin keskeisen käsitteen huostaanoton lisäksi myös avohuollon tukitoimia ja ehkäisevää lastensuojelua. Aiheemme kannalta on välttämätöntä avata myös sitä, miten perhettä on voitu tukea ennen lapsen huostaanottoa. Avaamme myös huostaanoton lisäksi kiireellistä sijoitusta sekä sijoitusta avohuollon tukitoimena, sillä nekin ovat keskeisiä käsitteitä muodostaessa kuvaa lapsen kodin ulkopuolelle sijoittamisesta.

4.1 Ehkäisevä lastensuojelu ja avohuolto

Ehkäisevää lastensuojelua on perheiden suojeleminen tilanteissa, joissa ihmisillä on haasteita elämässään. Niitä voivat olla esimerkiksi työttömyys, päihteet, mielen-terveyden häiriöt, ero, sairaus, uupuminen, huoli omasta kelpoisuudesta vanhempana, huoli oman tai läheisen terveydestä.

Kuntien ja hyvinvointialueiden velvollisuus on järjestää ehkäisevää lastensuojelua lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi. Ehkäisevä lastensuojelutyö ei edellytä lastensuojeluasiakkuutta. Ehkäisevää lastensuojelua on muun muassa opetuksessa, varhaiskasvatuksessa ja nuorisotyössä annettava erityinen tuki. Ehkäisevää lastensuojelutyötä tarjotaan myös neuvolapalveluissa (Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos 2023.) Avohuollon tukitoimien voidaan ajatella ehkäisevän ja vähentävän huostaanottoja sekä kodin muita ulkopuolisia sijoituksia. Lastensuojelun keskeisenä periaatteena on tukea lapsen kasvua omassa perheympäristössään (Pekkarinen 2016, 113).

Vanhempien jääminen ilman tukea lisää lapsia huonosti ja kaltoin kohtelevaa ympäristöä. Lapsen hyvinvoinnin ydin on, että vanhemmuus saa riittävää tukea, joka on palveluiden ennalta ehkäisyn kannalta tärkeä näkökulma. On annettava vanhemmille tukea, jonka he kokevat tueksi, eikä sitä, jota ammattihenkilöt ajattelevat heitä auttavan. (Mäkelä 2017.)

Avohuollon tukitoimista ehkä kaikkein tutuin on perhetyön toiminta. Perhetyö tulee perheen avuksi siellä missä sitä tarvitaan tarjoten ehkäisevää eli varhaisen puuttumisen tarjoamaa tukea. Sen tarkoituksena on pitää yllä ja lisätä ihmisten hyvinvointia sekä pienentää perhetilanteiden vaikeutumisen riskejä. Sitä tehdään erilaisissa toimintaympäristöissä kuten esimerkiksi kunnan sosiaalitoimen perhetyönä, neuvoloiden ja päiväkotien perhetyönä, kolmannen sektorin järjestöjen palveluina ja seurakuntien perhetyönä. Perhetyö voi kuulua koulun, päivähoidon, neuvolan, sairaalan, päihdepalvelun, mielenterveyspalvelun tai lastensuojelun työhön. Perhetyön peruslähtökohtia ovat perheiden elämästä lähtevät tarpeet kuten kasvatusta ja kehityksen kysymykset, elinolojen järjestäminen, perheen toimintakyvyn ja hyvinvoinnin lisääminen ja vanhemmuuden tukemiseen. (Rönkkö & Rytönen 2010.)

Lastensuojelun avohuollon palveluina lastensuojelun asiakkaana oleville voidaan järjestää myös tehostettua perhetyötä, perhekuntoutusta, tukea lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämiseen, lapsen kuntoutumista tukevia hoitopalveluita sekä muita lasta ja perhettä tukevia palveluita. Lapsi voidaan myös sijoittaa kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimena. Lapsi voidaan sijoittaa yhdessä huoltajansa kanssa esimerkiksi kuntouttavaan perhehoitoon. Lapsi voidaan myös sijoittaa yksin, jos hänen etunsa sitä vaatii. Avohuollon sijoitukselle tarvitaan huostaanotosta ja kiireellisestä sijoituksesta poiketen lapsen huoltajan ja itse 12 vuotta täyttäneen lapsen suostumus. Avohuollon sijoitus on kestoltaan lyhytaikaista. (Räty 2019, 323, 329.)

Avohuollon asiakkuudet ovat kasvaneet vuodesta 2009 5,8 prosentista vuoteen 2014 7,5 prosenttiin mutta laskeneet vuoteen 2018 mennessä 4,4 prosenttiin. Huomioitavaa on, että vuodesta 2015 alkaen asiakkuus määriteltiin alkamaan, jos lastensuojeluselvityksen jälkeen todetaan lastensuojelutarve mikä tilastointiin liittyen vähensi asiakkuuksia. Samana vuotena tuli myös sosiaalihuoltolain uudistus, jolloin asiakkaita alettiin ohjaamaan enemmän sosiaalihuoltolain mukaiseen perhetyöhön. Perhetyössä olleiden perheiden osuus myös kasvanut aikavälillä 2015–2018 1,9 prosentista 3,1 prosenttiin. Avohuollon suhteellisen pieni asiakasmäärä voi tarkoittaa sitä, että avohuollon palvelut ovat alimitoitettuja suhteessa kysyntään (Toikko ym. 2021, 113)

4.2 Huostaanotto

Huostaanotto tarkoittaa sitä, että vastuu lapsen huolenpidosta siirtyy viranomaisille. Huostaanotto on kuitenkin aina viimesijaisin keino lapsen kasvun ja kehityksen turvaamiseksi. (Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos 2022.) Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on otettava lapsi huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto (Räty 2019)., jos lapsen huolenpidossa ilmenevät puutteet tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vaarantaa lapsen kehitystä tai terveyttä tai lapsi vaarantaa itse omaa terveyttään ja kehitystään käyttämällä päihteitä tai tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikoksen. Huostaanottoon voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos avohuollon tukitoimet ovat osoittautuneet riittämättömiksi tai ne eivät olisi lapsen edun mukaisen huolenpidon järjestämiseksi sopivia (Lastensuojelulaki 40 §.) ja sijaishuollon arvellaan olevan lapsen edun mukaista (Bardy 2009).

Huostaanotto voi perustua vapaaehtoisuuteen tai se voidaan toteuttaa tahdonvastaisesti. Tahdonvastainen huostaanotto voidaankin toteuttaa asianosaisten nimenomaisesta vastustamisesta huolimatta, kun edellytykset huostaanotolle täyttyvät. Onkin siis tärkeää ymmärtää, että huostaanotto on aina julkisen vallan käyttöä ja interventio perhe- ja vanhemmuussuhteisiin tilanteissa, joissa vanhemmat eivät syystä tai toisesta vastaa lapsen kasvatuksesta yhteiskunnassa hyväksytyllä tavalla. Huostaanoton tarkoituksena on aina etupäässä edistää lapsen oikeuksia, mutta tällä samanaikaisesti rajoitetaan vanhempien ja siten sijoittuu yksilöiden perus- ja ihmisoikeuksien alueelle. (Enroos, Heino, Pösö 2016, 11, 33.)

Lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle voi tapahtua myös kiireellisenä sijoituksena. Jos lapsen terveys ja hyvinvointi ovat välittömässä vaarassa, voidaan hänen hoidonsa ja huolenpitonsa turvata kiireellisesti sijoittamalla. Kiireellinen sijoitus on kestoltaan korkeintaan 30 päivää. Kiireellistä sijoitusta voidaan kuitenkin jatkaa ilman eri päätöstä, mikäli tämän 30 päivän sisällä lastensuojelun viranhaltija tekee hallinto-oikeudelle huostaanottoa koskevan hakemuksen tai lapsen huostaanottoasia on jo vireillä hallinto-oikeudessa ennen päätöstä kiireellisestä sijoituksesta. (Räty 2019, 344.)

Huostaanotto on kulttuurillisesta näkökulmasta arkinen ilmiö. Huostaanoton teema kulttuurillisesti näkyvänä ei ole sattumaa, kysymykset lasten ja vanhempien suhteesta ovat kiinnostavia ja ihmisiä askarruttavia yleisinhimillisiä asioita. Kulttuurillisen ymmärryksen rinnalla huostaanotto käsitetään myös muista näkökulmista kuten kokemuksellinen, institutionaalinen ja ammatillinen (Pösö 2016, 9-11).

Kokemuksellinen näkökulma viittaa ihmisen koettuun ja elettyyn elämäntapahtumaan, jolloin lapsen, vanhemman ja läheisten kokemukset kuvaavat huostaanottoa. Institutionaalinen taas katsoo huostaanottoa lakien ja järjestelmien kannalta, jolloin huostaanottoa tarkastellaan lainsäädännön ja erityisesti lastensuojelulain näkökulmasta. Näkökulma korostaa julkisen vallan ulottuvuuksia ja sen mahdollisuutta puuttua ihmisen yksityiseen elämään. Ammatillinen, eli toisin sanoen asiantuntijuusnäkökulma puolestaan lähestyy huostaanottoa toimintana, jota tekevät henkilöt, joilla on siihen sopiva koulutus ja joista keskeisin on sosiaalityöntekijä. Huostaanottojen kanssa työskentelee kuitenkin myös joukko muita ammatinimikkeitä kuten sosiaaliohjaajat, lääkärit, psykologit ja niin edelleen. Sijaisperheiltä tai perhehoitajilta ei vaadita muodollista koulutusta, vaan he toimivat ensisijaisesti vain tavallisena perheenä (Pösö 9 - 11, 2016.)

Huostaanotettu lapsi voidaan sijoittaa niin perhehoitoon tai ammatilliseen perhekotihoitoon kuin lastensuojelulaitokseenkin. Sijaishuoltoon siirtyminen on iso muutos ja siirtymiset aiheuttavat koko perheessä paljon emotionaalisia kiinnittymisiä, irrottautumisia, liittymisiä ja syrjäytymisiä. Perhehoidon kohdalla on aiemmissa tutkimuksissa havaittu, että lapsi saattaa kokea vihaa sijaisperhettään tai itseään kohtaan. Lapsi voi myös etäännyttää tai sitten nostaa jalustalle biologiset vanhempansa sijoitustilanteessa. Lasta voi auttaa, jos hän ymmärtää sijoituksen syyt, eikä koe vanhempien ja sijaisperheen välejä ristiriitaisena. Myöskin laitoshoitopaikan ja vanhempien hyvä yhteistyö välittyy lapseen myönteisesti. (Pitkänen 2011, 77.) Onkin siis tärkeää lapsenkin kannalta, kenen edun nimissä toimitaan aina lastensuojeluun liittyen, että vanhempia tuetaan prosessin aikana mahdollisimman paljon. Kun vanhempi saa tukea huostaanoton käsittelyssä ja kun

hänenkin kanssa työskennellään suunnitelmallisesti, vaikuttaa se myös lapseen positiivisesti.

Huostaanottojen taustalla kulkee käsi kädessä päihteiden väärin käyttö. Mylärniemen (2005) mukaan vanhempien päihteiden käyttö näkyy selkeimmin huostaanottojen taustalla, jotka koskevat pieniä lapsia ja nimenomaan äitien päihteiden käyttöä. Vanhempien päihteiden käyttö on huostaanottojen taustalla usein mainittu, mutta vanhempien päihde- ja mielenterveyden hoitotahojen kanssa tehdään merkittävän vähän yhteistyötä (40 prosentilla sijoitetuista lapsista). Yhteistyötahot, joiden kanssa on tehty yhteistyötä sijoituksen tarpeen alku vaiheessa, on näiden tapausten osuus vain 19 prosenttia (Bardy 2009.)

Näemme että huostaanottojen käytännöt ja lasten kodin ulkopuolelle sijoittamiset ovat vuosikymmenten saatossa muuttuneet paljon. Lastensuojelun viranomaislähtöisyys ja oikeus puuttua perheen elämään on muodostunut hiljalleen yksilön elämää ja vapautta toimia siinä kukin omalla tavallaan kunnioittavaksi ja siinä auttavaksi toimijaksi tarjoutuvaksi alaksi. Tämän päivän sijaishuollossa pidetään erityisen tärkeänä vanhempien kanssa tapahtuvan yhteistyön avoimuutta ja lapsi pyritään palauttamaan kotiin mahdollisimman pian.

5 TULOKSET

Tässä luvussa esittelemme opinnäytetyömme tulokset. Muodostimme analyysin avulla käsitteitä vanhempia tukeneista asioista, jotka toisaalta samaan aikaan saattoivat vastakohtaisena muodostua heidän tilannettaan heikentävinä asioina. Näistä käsitteistä nousi eri ylä- ja alakäsitteitä, jotka tulemme tuloksissa selittämään.

Läheisverkoston tuki tai sen puute muodostui yhdeksi merkittäväksi tekijäksi vanhempien elämässä. Läheisverkostoksi kertomuksissa muodostui omat vanhemmat, muu perhe, ystävät, kumppani ja toisaalta myös huonoista läheissuhteista irtaantuminen oli osalla vanhemmista tukevana tekijänä. Tutkimuksista löytyi merkittäviä eroavaisuuksia läheisiltä saadun tuen suhteen. Osalla vanhemmista sukulaisilta ja läheisiltä saatu tuki lakkasi, kun lapsi otettiin huostaan (Hiltunen 2015, 133). Huonoista *läheissuhteista irtaantuminen* nähtiin tärkeänä tekijänä, mutta kävi ilmi, että osa vanhemmista olisi kaivannut apua suhteesta lähtemiseen esimerkiksi konkreettisen toimintasuunnitelman muodossa. He eivät sitä saaneet. (Hiltunen 2015, 130.) Tämä tietenkin heikensi vanhempien tilannetta.

Vanhemman tuen vastaanottaminen ja avun pyytäminen omaan tilanteeseen näyttäytyi vaikeana toteuttaa aikana, jolloin lapsi asui vielä kotona. Tähän liittyi pelko. Vanhempi pelkäsi, että lapsi huostaanotetaan, jos hän kertoo tilanteestaan ja pyytää apua. Osalla vanhemmista oli kokemus, jossa vanhempi oli itse hakeutunut avun piiriin ja mitä seurasi huostaanotto, tämä korostui varsinkin Hiltusen tutkimuksessa. *Suunnitelmallisen työskentelyn* puute nousi vahvasti esille aineistoista. Aineiston perusteella moni vanhempi koki jääneensä vaille konkreettisia ja selkeitä ohjeita oman perheensä ja vanhemmuutensa tilaan. Puutteellista ohjeistusta ilmeni jo ennen huostaanottoa. Osa vanhemmista tunsu, etteivät he saaneet ikään kuin selkeää varoitusta ennen lapsen huostaanottoa. He saattoivat kokea, ettei huostaanottoa edeltäneestä tilanteesta keskusteltu selkeästi ja sosiaalityöntekijä saattoi puhua aiheesta vain vihjailevaan sävyyn, ei suoraan. Kummassakin tutkimuksessa painottui sosiaalityöntekijöiden käyttämän ammattikielen hankala ymmärrettävyys. Erityisesti toisessa tutkimuksessa korostui, että vanhemmat jäi-

vät epätietoisuuteen siitä, miten huostaanotto vaikuttaa heidän vanhemmuuteensa tai mitä se edes konkreettisesti tarkoittaa. Aineistoissa ilmeni myös, että osalle vanhemmista huostaanoton syytkin jäivät epäselviksi. Epäselvyyttä loi myös se, etteivät vanhemmat kokeneet saavansa tietoon konkreettisia muutoksia, joita tulisi tapahtua lapsen kotiuttamiseksi. Vanhempien ja koko perheen tilannetta hankaloittaa siis epäselvyys.

Joidenkin vanhempien mieltä painoi raskas epätietoisuus siitä olisiko heillä enää koskaan mahdollisuutta elää kokoaikaisesti lastensa kanssa, ja he tunsivat jääneensä täysin yksin tunteidensa kanssa lapsen huostaanoton myötä. Tässä voidaan nähdä esimerkkiä niin tavoitteellisuuden puutteesta eli vanhemmat eivät ole tietoisia, mitä lapsen kotiuttaminen edellyttää, mutta myöskin akuuttivaiheen kriisityöskentelyn puutteesta.

Toisessa tutkimuksessa korostui vanhempien kokemus siitä, että heidän ympäriltään puuttuivat huostaanoton jälkeen kokonaan heitä tukevat tukiverkostot. Heidän kanssaan oli kyllä sovittu lasten tapaamisista, mutta kertomuksista välittyi vaikutelma, että tapaamisetkin olivat muodollisia tai ainoastaan velvollisuuksia. Hiltusen (2015) tutkimuksen vanhemmat eivät maininneet kertaakaan, että heidän suhdettaan lapseen tai heidän vanhemmuuttaan olisi tuettu tai että olisi pohdittu yhteisiä tavoitteita.

Myöskään moni vanhempi ei ollut tietoinen palveluista, joita heillä olisi mahdollista saada oman tilanteensa tueksi. Toisaalta aineistoissa todetaan avun vastaanottamisen vaikeus. Vanhemman voi olla hankala ottaa apua ja tukea vastaan siltä taholta, joka on ollut vaikuttamassa lapsen huostaanottoon. Aineistoista kuitenkin huokui vanhempien tarve *kriisiavulle* lapsen huostaanottotilanteessa. Moni koki jääneensä yksin kriisinsä kanssa, mikä luonnollisestikin heikensi heidän tilannettaan. Kriisi saattoi lamauttaa vanhempia. Osa vanhemmista kertoi myöhemmässä vaiheessa tajunneensa, että ovat sitä mieltä, ettei heitä olisi voitu auttaa millään keinoin. Suurin osa kertoikin oman *ymmärryksen ja hyväksynnän* lapsen huostaanottoa kohtaan olleen ratkaiseva tekijä. Ymmärryksen ja hyväksynnän oivaltaminen auttoi eteenpäin ja tasapainoisempi elämänvaihe saattoi näin alkaa.

Aineistojen välisenä erona näyttäytyi, että toisessa painottui enemmän vanhempien ymmärrys esimerkiksi huostaanoton syistä ja sitä kautta hyväksynnän tapahtuneen vasta vuosien päässä huostaanotosta. Toisessa tutkimuksessa osa vanhemmista oli ymmärtänyt huostaanoton syyt ja vanhempi itse saattoi olla alusta lähtien huostaanoton kannalla, sillä he tunnistivat omien sanojensa mukaan kyvyttömyytensä huolehtia lapsestaan sillä hetkellä.

Lasten huostaanottoihin kulminoituva vaikea eettinen ongelma on vanhempien kasvatusoikeuden kumoaminen ja perheen koskemattomuuden loukkaaminen (Hiltunen 2015). Molemmissa aineistoissa lasten huostaanotto sai osan vanhemmista tuntemaan itsensä epäonnistuneiksi niin vanhempina kuin ihmisinä, ja he kokivat tulleen poissuljetuiksi onnistuneiden ihmisten yhteiskunnasta. Huostaanoton todella tapahduttua ja mitä se konkreettisesti toi tullessaan tuntui vanhemmista kestäättömältä ja ensimmäinen reaktio oli monen kohdalla järkytys, lamaannus ja toimintakyvyttömyys. Toiset olivat valmiita viemään asian oikeuteen asti.

Aineistojen välillä oli kuitenkin iso ero seurauksissa. Toisen aineiston perusteella huostaanotto sai osan vanhemmista tekemään äärimmäisen epätoivoisia tekoja, joista yleisin oli itsemurhayritys. Hiltusen (2015) tutkimuksen kahdestatoista äidistä kahdeksan oli harkinnut itsemurhaa lasten huostaanoton jälkeen. Aiempien ongelmien ja vaikeiden kokemusten lisäksi huostaanotto oli liikaa. Äidit kertoivat tunteesta miten viimeinenkin toivo olisi menetetty ja kuvasivat kokemaansa sanoilla: Mitään ei ollut enää tehtävissä. Itsemurhayritysten taustalla oli tutkimuksen mukaan pettymyksen ja syyllisyyden tunteita, huoli lapsista ja itsesääli. Vanhempien kertomuksissa ilmeni huoli siitä mitä ovat elämäntavoillaan lapsilleen aiheuttaneet ja millaista kärsimystä lapset ovat kokeneet. (Hiltunen 2015.) Pitkäsen (2011) tutkimuksessa itsetuhoisuus ei noussut pintaan, mutta toivottomuus kylläkin. Syyllisyyden tunteet siitä, mitä vanhemmat olivat toiminnallaan lapsilleen aiheuttaneet korostuivat molemmissa aineistoissa.

Vaikka huostaanotto kokemuksena oli ollut monelle vanhemmille traaginen, se sai heidät pysähtymään ja tarkastelemaan elämäänsä ja itseään. Vanhemmat

kertovat hetken olleen järkytys, mutta tuoneen muutoksia parempaan. Vanhemmat kertoivat ymmärryksen lisääntymisestä omaa elämää ja lasten kokemuksia kohtaan ja äitien monet ongelmat päättyivät. Lasten huostaanotto oli monelle vanhemmalle ratkaiseva käänne muutokseen. Tyypillisimmiksi muutoksiksi aineistojen perusteilla kuvautuivat päihteistä irtaantuminen. Tähän tarvittiin niin ymmärrystä ja hyväksyntää itseä ja ongelmaa kohtaan kuten myös ammatillista tukea.

Vanhempien on paikannettava itsenä uudelleen ja luotava suhteita menneisiin tapahtumiin, jolloin tapahtuu uuden identiteetin työstäminen ja jota seuraa toipuminen, eheytyminen ja voimaantuminen (Hiltunen 2015, 118). Aineistoista kävi ilmi, että epäonnistumisen, *omien erehdysten tunnistaminen ja niiden myöntäminen* on kuntoutumisen prosessissa tärkeää. Huostaanoton jälkeiset syyllisyyden ja epäonnistumisen tunteet ovat tyypillisiä vanhempien kokemia tunteita lasten huostaanotoissa. Vanhemmat kuvasivat käyneensä kamppailua näiden tunteiden kanssa usein jopa useiden vuosien ajan ja myöhemmin saavutettu avoimuus laiminlyöntejä ja itseä kohtaan on näyttäytynyt tukevana tekijänä. Omien virheidensä myöntäminen ja hyväksyminen on auttanut vanhempia eteenpäin. Moni päihteitä käyttänyt vanhempi saattoi oivaltaa myöhemmässä vaiheessa laiminlyöntinsä lastaan kohtaan, ja he ymmärsivät olleensa eri ihmisiä päihteiden vaikutuksen alaisena. Oivallukset ja kuntoutuminen päihteistä tapahtuivatkin usein jonkin tuen avulla. *Päihdehuolto* näyttäytyikin aineistoissa isona tukevana tekijänä vanhempien elämässä.

Hiltusen (2015) tutkimuksen mukaan lapsen takaisin saaminen saattoi toimia lähtökohtana suurelle elämänmuutokselle, jossa vanhempi joutuu pohtimaan omaa identiteettiään ja päihderiippuvuuttaan. Uuden minäkuvan rakentumisessa vanhemmuus voi toimia yhtenä kantavana elementtinä. *Vanhemmuus ja lapsi* korostuivatkin tukevin tekijöinä vanhempien elämässä. Vanhemmuutta tukevana tekijänä kuvattiin usein eri tavoin, mutta eniten vanhemmuus kuvautui omana voimavarana, osana identiteettiä. Ymmärrys omasta vanhemmuudesta ja vanhemman ehkä muuttuneestakin roolista toimi kantavana tekijänä sekä tietoisuus siitä, ettei vanhemmuus häviä mihinkään huostaanoton myötä. Vanhempia tuki se, että

he saivat toteuttaa omaa vanhemmuuttaan sijoituksesta huolimatta. Myös lapset kuvautuivat kantavana voimana. Lapsi oli motivaatio muutokseen.

Lapseen liittyen tärkeänä tukevana tekijänä kuvautui *lapsen hyvä sijoitus*. Tieto siitä, että lapsella on kaikki hyvin tuki vanhempia omassa elämäntilanteessaan. *Toimiva yhteistyö* sijaishuoltopaikan kanssa. Toisaalta taas lapsen sijoituksen aikaiset ongelmat tai heikompi suhde esimerkiksi sijaisvanhempoihin saattoi luoda epäluottamusta ja epätietoisuutta lapsen hyvinvoinnista, mikä heikensi vanhempien tilannetta.

Aineistoista ilmeni, että kun vanhempi ei alussa ymmärtänyt huostaanoton syitä, eikä siten hyväksynyt asiaa, oli usein taustalla päihdeongelmaa. Usein päihdeongelmista kärsivän on hankala hyväksyä ongelmaa tai myöntää sitä edes itselleen. Kun päihdeongelmaa ei myönnä edes itselleen, on erittäin haastavaa ymmärtää miten ongelma vaikuttaisi kykyyn huolehtia lapsestaan. Tutkimuksista käy ilmi, miten vanhemmat kokivat syyllisyyden tunteita ja olivat huolissaan aiheuttamastaan pahasta, joita olivat päihteidenkäytöllään lapsilleen aiheuttaneet. Osa vanhemmista kuvasi, miten eivät olleet sitä nähneet silloin kun lapset olivat olleet pieniä ja että se olisi ollut uhka lapsen kehitykselle. Vanhemmat kertoivat, että päihdehoitoon hakeutumisessa ja sitoutumisessa tukevin tekijöinä olivat oma asenne ja motivaatio sekä lapsi tai lapset ja oma vanhemmuus. Kantavana tekijänä vanhemmat kertoivat olleen sisäisen tunteen, joka ohjasi elämässä eheytymistä, päihteistä irti pääsemistä ja irti pysymistä eli omaa motivaatiota. Vanhemmat, jotka kamppailevat esimerkiksi päihderiippuvaisuuksien kanssa tarvitsevat tukea päihdeongelman työstämiseen, vanhemmuuteen sekä psykologisten, sosiaalisten ja taloudellisten ongelmien selvittämiseen (Hiltunen 2015, 20.) Monella *taloudellinen tuki* kuvautuikin tärkeäksi tukimuodoksi. Huomionarvoista on myös se, että muutkin, kuin päihderiippuvaliset vanhemmat voivat tarvita tukea vanhemmuuteen sekä psykologisten, sosiaalisten ja taloudellisten ongelmien selvittämiseen.

Monilla vanhemmista oli samanaikaisesti useita asiakkuuksia, esimerkiksi mielenterveyspalveluihin, päihdehuoltoon, aikuissosiaalityöhön tai työtoimintaan.

Osa vanhemmista piti näiden toimijoiden yhteistyötä vanhemman tilanteen kannalta merkityksellisenä. Kävi kuitenkin ilmi, että kukaan tahon ei koordinoi vanhempien *moniammatillista yhteistyötä*, vaan se on vanhemman oman aktiivisuuden varassa. Jotkut kokivat raskaaksi sen, että joutuu itse koordinoimaan kaiken. Vanhemmat kokivat kuitenkin tärkeäksi, että kaikilla heidän palveluverkostoonsa kuuluvilla oli yhteinen käsitys vanhemman tilanteesta. (Pitkänen 2011, 59-61.) Toisessa tutkimuksessa painoarvoa annettiin monialaista yhteistyötä enemmän omalle henkilökohtaiselle *terapialle, päihdekuntoutukselle ja vertaisryhmille* (Hiltunen 2015, 170). Vertaisryhmät ilmenivät kyllä molemmista tutkimuksista, mutta edellä mainitussa ne korostuivat enemmän. Oman lähiverkoston lisäksi eri ammatillisen tuen muodot kuvautuivat tärkeinä. Vertaisryhmien erityistä korostamista voidaan selittää sillä, että tutkimukseen haastateltuja vanhempia oli löytenyt nimenomaan vertaisryhmissä käyvien vanhempien joukosta.

Aineistosta ilmeni, että vanhemmuus oli monelle tärkeä osa identiteettiä. Vanhemmuuden sosiaalinen identiteetti koetaan menetetyksi, kun lapsi huostaanotetaan (Pitkänen 2011, 83,84). *Lapsen vanhemmuuden tunnistaminen ja tunnustaminen* koettiin tärkeäksi ja omaa vanhemmuutta tukevaksi tekijäksi etenkin sosiaalityöntekijän ja esimerkiksi sijaisperheen vanhempien toimesta. Myöskin vanhempien *osallisuus lapsen asioissa* tuki vanhempien omaa tilannetta. Osalla vanhemmista tosin oli kokemus siitä, ettei heidän osallisuuttaan lastensa elämässä juuri huomioitu, eikä heidän vanhempaansa tuettu. Tyypillisenä esimerkkinä osattomuudesta olivat vanhemman kutsumatta jättäminen lapsen palavereihin.

Lapsen asioista vastaavalla *sosiaalityöntekijällä* oli myös iso rooli vanhempien elämässä. Parhaimmillaan sosiaalityöntekijä oli tukemassa vanhempia, mutta valitettavan usein aineistomme perusteella sosiaalityöntekijä saattoi suhtautumisellaan, käytöksellään, toimillaan tai toimimattomuudellaan heikentää vanhempien tilannetta. Tukena nähtiin sosiaalityöntekijän ymmärrys vanhemman tilanteesta, vanhemmuuden tuki ja ohjaaminen tarvittavien palveluiden, kuten aikuissosiaalityön piiriin. Myöskin jo aiemmin mainittu suunnitelmallinen työskentely vanhemman kanssa oli tai olisi ollut tukevana tekijänä. Useimmiten se jäi kuitenkin uupumaan.

Aineistojen perusteella kävi ilmi, että *työ ja opiskelu* olivat tärkeitä tukevia tekijöitä, jotka auttoivat jaksamaan. Osa saattoi olla myös kuntouttavassa työtoiminnassa mukana. Osalle kuitenkin työ- tai opiskelupaikka saattoi olla ajankohtainen vasta myöhemmässä vaiheessa lapsen sijoitusprosessia.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Erittäin keskeinen vanhempia tukeva tekijä oli oma ymmärrys ja hyväksyntä lapsen huostaanottoa kohtaan. Kuten olemme todenneet, osalla vanhemmista saattaa mennä vuosia ymmärryksen kasvamisen prosessissa ja osa taas ymmärtää huostaanoton välttämättömyyden jo alkuvaiheessa. Ymmärryksen ja hyväksynnän saavuttaminen vaatii luonnollisesti asian käsittelyä. Ihminen voi tarvita tukea minkä tahansa vaikean asian käsittelyyn.

Minkä tahansa vakavan asian käsittely on yksilöllistä ja ymmärryksen ja hyväksynnän saavuttaminen on monien tekijöiden summa. Aineiston perusteella tukea lapsen huostaanoton käsittelyyn saatiin eniten omasta terapiasta tai muusta terveydenhuollon palvelusta tai vertaisryhmistä. Osalla vanhemmista on toki ollut jo olemassa oleva hoitokontakti terveydenhuollon mielenterveyspalveluihin lapsen sijoitushetkellä. Kuitenkin niiden vanhempien tilanne, joilla ei hoitokontaktia ole ollut tai ovat tarvinneet esimerkiksi psykoterapiaa näyttäytyi heikkona. Hoitojonot ovat pitkät ja kriisin keskellä voi olla vaikeaa lähteä hakemaan apua. Myöskin vertaisryhmiin liitytään harvemmin kriisin alkuvaiheessa.

Kriisityö korostuikin aineistoissa lähinnä sen puutteen näkökulmasta. Ilmi kävi myös vanhempien avun vastaanottamisen vaikeus niiltä tahoilta, jotka ovat vaikuttaneet huostaanottoon. Monille vanhemmille oli myös epäselvää, mistä apua voisi saada. Tästä voidaan siis päätellä, ettei vanhempia välttämättä ole neuvottu riittävästi ja jonkinlaista uutta kriisityön mallia olisi mahdollisesti tarpeellista kehittää. On kuitenkin otettava huomioon, että huostaanottokriisin kohtaavalla vanhemmalla voi olla sokkivaihe päällä, milloin voi olla hankala vastaanottaa ja rekisteriöidä tietoa. Myöskin on huomattava, etteivät kaikki tukimuodot sovi kaikille ja järkevää olisikin ottaa selvää mitä juuri kyseinen vanhempi tarvitsee. Toki tarpeidensa ilmaiseminen kriisin keskellä voi olla myös hankalaa tai jopa mahdotonta. On siis todettava, ettei vanhemman tukeminen lapsen sijoitusprosessin varhaisessa vaiheessa ole mitenkään mutkatonta.

Ammatillisesta näkökulmasta huomionarvoista on se, että aineistoissa korostui lastensuojelun työskentelyssä vähäinen tai jopa olematon suunnitelmallinen työskentely vanhempien kanssa. Voidaan päätellä, että mikäli vanhemman kanssa ei työskennellä suunnitelmallisesti, ei se tue hänen vanhemmuuttaan tai lapsen kotiuttamisen edellytyksiä, joka oli monelle vanhemmalle tavoitteena. Myöskin eri viranomaisten välinen yhteistyö jäi usein vanhemman omalle vastuulle. Vanhemman kanssa työskentelyn pulmiin voi vaikuttaa se, että osa haastatteluista oli suoritettu ennen vuoden 2008 voimaan astunutta lastensuojelulain uudistusta, jossa korostetaan lapsen perheen ja lähiverkoston kanssa tehtävää yhteistyötä. Myöskin joidenkin haastateltavien lapsen huostaanotto oli voinut tapahtua ennen lakimuutosta, vaikka haastattelu olikin suoritettu uudistetun lain aikoihin. Kuitenkin aineiston perusteella on pääteltävissä, että suunnitelmallinen työskentely sekä moniammatillinen yhteistyö vanhemman asioissa on melko koordinoimattomaa. Voidaan siis todeta, että työskentelyn rakennetta ja malleja vanhempien kanssa tulisi kehittää. Myöskin moniammatillisen työskentelyn malleja tulisi kehittää lastensuojelussa. Niin lasten kuin vanhempienkin kanssa työskentelyssä.

On äärimmäisen tärkeää korostaa, ettei kaikilla huostaanotettujen lasten vanhemmilla ole päihdeongelmia, mutta aineistojen perusteella päihdeongelmat liittyivät kuitenkin monien vanhempien elämään. Isoksi tukevaksi tekijäksi muodostuikin päihdehuolto ja oma motivaatio muutokseen. Motivoivia tekijöitä saattoivat olla lapset ja vanhemmuus. Kuitenkin osalla vanhemmista ei välttämättä ollut motivaatiota muutokseen ennen kuin pahimmillaan vuosien päästä. Tästä herääkin kysymys, miten vanhempien motivaatiota päihteidenkäytön lopettamiseen saataisiin tuettua. Helpolta vastaukselta tuntuisi päihdepalvelujen ja erityisesti matalan kynnyksen palvelujen kehittäminen. Asia ei kuitenkaan ole niin yksiselitteinen. Päihdepalvelujen lisääminen tuskin kaikkien kohdalla kasvattaa motivaatiota lopettamiseen. Osa vanhemmista kertoi kokeneensa, ettei heitä olisi voitu mitenkään auttaa, he kokivat oivalluksen ja motivaation muutokseen myöhemmin. Moni vanhempi kuitenkin kertoi, että sosiaalityöntekijän suhtautuminen ja asenne heitä kohtaan joko tuki tai ikään kuin lannisti heitä. Mieleen herää, voisiko näillä asioilla olla keskenänsä tekemistä. Mikäli sosiaalityöntekijän suhtautuminen vanhempaa kohtaan näyttäytyy vanhemmalle negatiivisena, voi se syödä motivaatiota.

tiota muutokseen ja luottamusta viranomaisia kohtaan. Vanhemmat, jotka kuvasivat hyvää ja luottamuksellista suhdetta lapsen vastuusosiaalityöntekijään, olivat motivoituneempia tekemään muutoksia elämässään. Tässä kulminoituu myös tavoitteellinen työskentely vanhemmuuden tukemiseksi. Vanhemmuus ja lapsi olivat monelle voimavaroja. Kun vanhemmalla on hyvä suhde lapsensa sosiaalityöntekijään, voidaan vanhemmuutta tukea yhteisellä työskentelyllä ja tällöin myös vanhemmuusidentiteetti vahvistuu, joka lisää motivaatiota.

Aineiston perusteella voidaan päätellä, että jokainen kokemus on huomattavan erilainen, vaikka yhtäläisyyksiä löytyykin. Aineistot antoivat hieman erilaisen yleiskuvan vanhempien kokemuksista lapsen huostaanottoon liittyen. Hiltusen tutkimus käsitteli äitien voimaantumista huostaanoton jälkeen ja kyseisessä tutkimuksessa tukevat tekijät harvemmin liittyivät esimerkiksi lastensuojelun työntekijöihin ainakaan suoranaisesti. Lisäksi tutkimus käsitteli Pitkäsen tutkimusta laajemmin vanhempien tunteita huostaanottoon liittyen. Pitkäsen tutkimuksessa kuvautui enemmän myös ammatillinen tuki.

Aihe vaatii ehdottomasti lisätutkimusta monelta kannalta. Näemme, että samantapaisia tutkimuksia tarvitaan lisää palvelujen ja lastensuojelutyön kehittämiseksi erityisesti vanhempien kanssa tehtävän työn osalta. Lisätutkimusta voitaisiin tehdä esimerkiksi myös päihdevanhempien kohdalla lastensuojelun ja päihdehuollon välisestä yhteistyöstä. Selvitystä olisi tärkeää tehdä yleisesti myös moniammatillisen yhteistyön laadusta huostaanotettujen lasten vanhempien kohdalla. Uuden tutkimuksen fokuksena voisi myös olla isien kokemukset lapsen huostaanotosta, sillä aineistot painottuivat hyvin paljon äitien kokemuksiin, mikä on tietysti perusteltua, sillä äitiyteen liittyy mahdollisesti isyyttä enemmän kulttuurisia odotuksia. Myös isien kokemuksia olisi tärkeä tuoda esiin.

7 POHDINTA

Opinnäytetyön aihe kirkastui toiselle meistä saunan lauteilla eräänä alkutalven iltana. Aihe oli jotain mikä oli askarruttanut lastensuojelutyön alkumetreiltä asti, mutta johon ei ollut tyydyttävää vastausta saatu, joten idea aiheesta oli selvä. Opinnäytetyön metodi muuttui alkuperäisestä huomattavasti, koska työskente-lymme asian äärellä ajoittui juuri hyvinvointialueiden käynnistysvaiheeseen vuo-den alussa, joten potentiaaliselle yhteistyökumppanillemme oli hankala lähteä tässä vaiheessa mukaan yhteistyöhön.

Arvostava kohtaaminen tai sen puute olivat isona teemana. Aineistosta ilmeni vahvaa leimaantumisen kokemusta joidenkin vanhempien kohdalla. Niin lähipiirin kuin sosiaalialan ammattilaistenkin silmissä. Eräskin vanhempi kertoi, että suojeli itseään sillä, ettei käynyt tapaamassa lastaan tämän sijoituksen alkuaikoina. Tä-män jälkeen vanhempi koki, että hänet leimattiin ammattilaisten toimesta van-hemmaksi, joka ei välitä. Tämä pysäytti meidät miettimään. Meidän sosiaalialan ammattilaisten tulisikin ymmärtää mitä esimerkiksi välinpitämättömyydeltä vaikut-tavan käyttäytymisen takana voi olla. Osa vanhemmista kertoi myös omista aiem-mista traumaattisista kokemuksistaan, jotka luonnollisestikin voivat vaikuttaa ih-misen käyttäytymiseen ja kykyyn huolehtia itsestään saatikka toisesta hoivaa tar-vitsevasta ihmisestä. Nykyisin traumatietoisuus on lisääntynyt hyvin sosiaali- ja terveysalalla, joten jokainen ammattilainen osaa varmasti ajatella esimerkiksi syitä käytöksen taustalla. Aineistosta kuitenkin huokui osan vanhemmista koh-dalla, ettei tätä tietoa osata välttämättä soveltaa käytännössä. Vanhempien ko-kemus leimaantumisesta ja ikävistä kommentteista esimerkiksi sosiaalityöntekijän taholta kertoo siitä, kuinka joskus voi olla hankalaa muistaa, ettei ihminen ole sama kuin tekonsa tai sairautensa.

Opinnäytetyön tekeminen osoittautui hankalaksi aineistojen rajallisuuden vuoksi. On kuitenkin mainittava, että päätimme itse rajata potentiaalisia aineistoja pois kirjallisuuskatsauksestamme kuten pro-gradut. Tiesimme jo kirjallisuuskatsauk-sesta päättäessämme, että aineisto on rajallinen, sillä olimme jo perehtyneet sii-hen aiemmin. On myönnettävä, että oli pelottavaa lähteä tekemään työtä näin suppealla aineistolla ja koimme epätoivon hetkiä. Olemme kuitenkin tässä kohtaa

tyytyväisiä valintaamme. Koemme, että ymmärryksemme aiheesta on kasvanut ja saimme näistä kahdesta tutkimuksesta paljon irti. Olemme myös tyytyväisiä siihen, että löysimme koko tutkimukset artikkelien sijaan. Tieteellisten artikkelien tarkastelu olisi voinut ehkä auttaa tiedon yksinkertaistamisessa, mutta koemme, että kokonaisten tutkimusten lukeminen on tukenut meitä johtopäätösten muodostamisessa ja aihepiiriin liittyvän tiedon syvällisemmässä ymmärtämisessä.

Arvostava kohtaaminen, ihmisen kunnioittaminen ja luottamussuhteen rakentaminen nousivat tärkeiksi arvoiksi työssä, jota sosiaalialan ammattilaiset tekevät ja joita ei sovi kenenkään, missään vaiheessa työuraa unohtaa. Opinnäytetyöprosessin aikana ymmärryksemme vanhempien tilanteita, tuen tarpeita ja tunteita kohtaan on kasvanut laajamittaisesti. Ymmärryksemme kasvaminen auttaa meitä kehittymään työssämme, jossa kohtaamme myös sijoitettujen lasten vanhempia. Toivomme suuresti, että työmme auttaisi myös muita, erityisesti sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia sekä tulevia ammattilaisia heidän ammatillisessa kasvusaan.

Pitäisikö avun tarjoamisen skaalaa vanhemmille laajentaa siinä vaiheessa, kun lapsi sijoitetaan kodin ulkopuolelle ja pohtia, kuka avun tarvetta lähtee vanhemman kanssa selvittämään. Taustalla on usein vaikeita, monisyisiä asioita, joten hyvän, avoimenluottamus suhteen rakentuminen on avainasemassa. Vanhemmat, etenkin päihdetaustaiset vanhemmat odottavat, että myös heitä autetaan viimeistään siinä vaiheessa, kun sosiaaliviranomaiset huomaavat, ettei perheessä ole kaikki hyvin. Asiat eivät ratkea pelkästään lasta auttamalla vaan koko perhettä on autettava ja selvitettävä todellinen syy perheen avun tarpeeseen koska oikea-aikaisella ja oikeanlaisella avulla lasten huostaanottoja voitaisiin ehkäistä.

LÄHTEET

Bardy M. 2009. Lastensuojelun ytimissä. Teoksessa Heino M. Kaikko K. Pirinen A. Pösö T. Aaltonen S. (Toim.) Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 55, 65. Yliopistopaino Oy.

Castren, A. 2018. Lojaaliuden vaativat sidokset. Teoksessa Eerola, P. & Pirskanen, H (toim.) Perhe ja tunteet. 166. Gaudemus Oy. Viitattu 26.4.

Cooper, H. 1988. Organizing Knowledge Syntheses: A Taxonomy of Literature Reviews. 109. Viitattu 20.4.

Eronen, T. 2012. Äitiin liittyvät moraaliset jännitteet huostaan otettujen kerronnassa. Teoksessa Forsberg, H. & Autonen-Vaaraniemi, L. (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. 123. Vastapaino Tampere. Viitattu 14.4.

Forsberg H. 1998. Perheen ja lapsen tähden, etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista. 75. Tampereen yliopisto, lastensuojelun keskusliitto.

Haugland B. S. M. 2003 Parental alcohol abuse: Family functioning and child adjustment. Bergen: University of Bergen

Hiltunen, T. 2015. Äitiys, huostaanotto ja voimaantuminen. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 541.

Kivelä S. 2020. The Documentation of Family Violence in Healthcare and the Associations of Violence on Well-Being. Puna-Musta Oy, Yliopistopaino.19 <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/118932/978-952-03-1407-1.pdf?sequence=2&isAllowed=y> Viitattu 19.4

Laakso, R. 2012. Vanhempien kanssa tehtävä työ ja moraalikysymykset lastenkodissa. Teoksessa Forsberg, H. & Autonen-Vaaraniemi, L. (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. 26-29. Vastapaino Tampere. Viitattu 25.4.

Laitinen M. 2011. Naiseuden narratiivit. Teoksessa R. Hannus, S. Mehtola, L. Natunen & Ojuri A. (toim.) Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 55-76.

Lastensuojelulaki 30 §. 12.4.2019/542

Lastensuojelulaki 40 §. 8.7.2022/610

Lastensuojelulaki 45 §. 8.7.2022/610

Myllärniemi A. 2005. Huostaanotettujen kriteerit pääkaupunkiseudulla. Selvitys pääkaupunkiseudun lastensuojelun sijoituksista. Socca.n ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja nro. 7. 70. Helsinki.

Nyqvist, L. 2002. Vanhemmuus hukassa. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Vol 3 nro 1.

Pekkarinen E. 2016. Toivottu, kiistelty ja torjuttu: lastensuojelun avohuolto huostaanottoasiakirjoissa. Teoksessa Enroos R. Heino T. & Pösö T. (toim.) Huostaanotto, lastensuojelun vaativin tehtävä. 113. Vastapaino, Tampere

Pitkänen, M. 2011. Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa. Soccan ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja nro 26, 2011. https://www.socca.fi/files/1404/Vastuun_paikka!_Vanhempien_tukeminen_lapsen_huostaanotossa.pdf

Poikolainen, J. 2002. Kasvatustietoisuuden ulottuvuuksia. Vanhempien käsityksiä kasvatuksesta ja vanhemmuudesta. Helsingin yliopiston kasvatustieteenlaitoksen tutkimuksia 182. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/19798/kasvatus.pdf?sequence=2&isAllowed=y> Viitattu 11.4.

Pösö T. 2016. Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? Teoksessa Enroos R. & Heino T. (toim.) Teoksessa Huostaanotto, lastensuojelun vaativin tehtävä. Vastapaino. 9-11. Viitattu 13.4.

Rautakorpi S. 2007. Äiti ja lapsen huostaanotto. Äitien kokemuksia lapsen huostaanotto-prosessista ja äitiydestä huostaanoton jälkeen. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Sosiaalityön pro gradu-työ.

Räty, T. 2019. Lastensuojelulaki – Käytäntö ja soveltaminen. Edita. Viitattu 24.4.

Rönkkö, L. & Rytönen, T. 2010. Monisäikeinen perhetyö. 10, 124. WSOY. Viitattu 11.4.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka A. 2009. Menetelmäopetuksen tietovaranto. KvaliMOTV. Kvalitatiivisten menetelmien verkko-oppikirja. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja 2009. 94 <https://www.fsd.tuni.fi/fi/tietoarkisto/julkaisut/kvalimotv.pdf> Viitattu 20.4.

Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisuja. Opetusjulkaisuja 62. Julkisojohtaminen 4. 6-12. https://www.uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf Viitattu 18.4.

Sosiaali- ja terveysministeriö, 2007. Uusi lastensuojelulaki (417/2007) voimaan 1.1.2008. Viitattu 25.4. <https://stm.fi/-/den-nya-barnskyddslagen-417-2007-trader-i-kraft-1-1-2008>.

Suikkanen-Malin, T. 2015. YHTEINEN VANHEMMUUS SIJAISHUOLLOSSA Tarinoita yhteistyöstä vanhemmuuden tehtävää hoitavien välillä. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta, Sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen kuuluva lisensiaatintutkimus, Yhteisösosiaalityön erikoistumisala. 16,17. Viitattu 20.4.

Svensson, K. Toim. Kun joka makaroniin pitää mahtua pöytätävät. Voikukkia verkostohanke 2014, Sininauhaliitto.

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos 2023. Ehkäisevä lastensuojelu. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/ehkaiseva-lastensuojelu>

Terävä, J. & Böök, M. 2018. Tunteita ja tarinoita lapsiperheen arjesta. Teoksessa Eerola, P. & Pirskanen, H (toim.) Perhe ja tunteet. 89-90. Gaudemus Oy. Viitattu 11.4.

Toikko T. & Seppälä P. & Kraav S-L & Häkkinen L. 2021. Kuntatason analyysi lastensuojelun avohuollon yhteydestä lastensuojeluilmoitusten ja sijoitusten väliin suhteeseen. Yhteiskuntapolitiikka 86:1 Viitattu 26.4. 2023

Valli ,R. 2018. Ikkunoita tutkimusmetodeihin. 1, Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle

Vanhemmuuden tuki; Hyvinvointityön keskeinen ydin. 2017. YouTube -video. Jukka Mäkelä, toim. THL:n seminaarit ja koulutukset. https://www.youtube.com/watch?v=wgV6h4v__1U

Vilka, H. 2023. Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina. Art House Oy.